

Motion till riksdagen 2025/26:4121

av Lorena Delgado Varas m.fl. (-)

med anledning av prop. 2025/26:218 Dubbla straff för brott i kriminella nätverk och skärpta straffskalor

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen avslår proposition 2025/26:218 Dubbla straff för brott i kriminella nätverk och skärpta straffskalor.

Motivering

Regeringens proposition innebär en historiskt långtgående skärpning av svensk straffrätt. Närmare 50 straffskalor skärps, en ny regel om dubbla straff för brott med koppling till kriminella nätverk införs och möjligheterna till häktning utvidgas kraftigt. Sammantaget innebär förslagen en dramatisk höjning av den allmänna repressionsnivån.

Vi delar självklart uppfattningen att den grova gängbrottsligheten är ett allvarligt samhällsproblem. Men vi menar att regeringens svar ”en oproportionerlig och bristfälligt underbyggd straffrättslig expansion” inte vare sig är rätt väg att gå eller bygger på vetenskaplig evidens. Tvärtom undergräver propositionen grundläggande rättsstatliga principer, riskerar att slå hårdast mot redan utsatta grupper och leder till orimliga resultat i det enskilda fallet. Vi yrkar därför avslag på hela propositionen.

En reform byggd på symbolpolitik, inte på kunskap

Propositionens tyngdpunkt är att straffen ska bli längre, mycket längre. Men något egentligt stöd för att generellt höjda straffnivåer minskar brottsligheten presenteras inte. Tvärtom visar internationell forskning att sambandet är svagt. Ändå väljer regeringen att höja minimistraff, ta bort den övre tioårsgränsen för tidsbestämda straff och införa livstids fängelse som gemensamt straff för upprepade brottslighet.

Advokatsamfundet, som företräder Sveriges advokater, avstyrker samtliga ändringsförslag av straffskalorna med motiveringen att syftet ”enkom är att höja den generella repressionsnivån i samhället utan att något talar för att det kommer att ha någon inverkan på brottslighetens utveckling eller dess skadeverkningar” (Advokatsamfundets remissyttrande, s. 6). Det är en central invändning från rättsväsendets egna professionella aktörer och något regeringen borde ta hänsyn till.

Vi delar denna kritik. En politik som enbart fokuserar på straffskärpningar utan att adressera de bakomliggande orsakerna till brottslighet – dåliga skolresultat, fattigdom, missbruk, brist på framtidstro – är dömd att misslyckas. Den behandlar symtomen, inte sjukdomen.

”Dubbla straff” ett farligt och oproportionerligt experiment

Propositionens mest uppmärksammade förslag är att straffvärdet som utgångspunkt ska dubblas för alla brott som har ett samband med kriminella nätverk. Vi menar att det här är en av de farligaste vägarna att gå.

För det första strider det mot proportionalitetsprincipen.

Straffrätten måste utgå från gärningens konkreta omständigheter, dess faktiska skada och principen om proportionalitet, inte från vaga kategoriseringar som riskerar att skapa godtycke i rättstillämpningen.

Civil Rights Defenders konstaterar att förslaget ”underminerar” denna grundläggande princip och att ”det inte är proportionerligt att samma gärning kan straffas dubbelt så hårt beroende på vem som har utfört gärningen”.

Vi instämmer. En misshandel är en misshandel. Att påstå att den är dubbelt så allvarlig bara för att offret eller gärningspersonen råkar ha kontakt med ett ”kriminellt nätverk” saknar all rimlig och rättsstatlig grund.

För det andra blir konsekvenserna direkt orimliga. Advokatsamfundets ordförande Johan Eriksson ger ett enkelt och förödande exempel: ”Om en kriminell misshandlar en annan person, för det ska han ha ett års fängelse. Om det är gängrelaterat då så blir det två. Om han sen i vrede åker hem och misshandlar sin fru då blir det ett års fängelse. Då skulle vi mena att det var mindre straffbart att slå en annan kriminell än att slå sin fru.”

Detta är inte en rättsstat. Det är en ordning där makten att stämpla en person som ”nätverkskriminell” får oanade och djupt orättvisa konsekvenser.

För det tredje finns det ingen laglig definition av vad ett ”kriminellt nätverk” är. Civil Rights Defenders påpekar den allvarliga risken att bedömningen i praktiken kommer att ”utgå från polisens definitioner” utan insyn och utan att den enskilde ges reell möjlighet att utmana dessa bedömningar juridiskt. Detta är en rättssäkerhetsmässig katastrof.

Utökad häktning, frihetsberövande som standard

Propositionen utvidgar presumtionen för häktning till att omfatta fler brott, inklusive förberedelse till brott med fyra års fängelse. Det innebär att fler människor som utgångspunkt ska sättas i häkte, alltså berövas sin frihet, under förundersökningen, långt innan en eventuell dom.

Detta är ett avsteg från oskyldighetspresumtionen. Advokatsamfundet påpekar att häktningens ”huvudsakliga syfte är att underlätta utredningen av begångna brott, inte att

straffa” och att tillämpningsområdet inte bör utvidgas mer än vad som är absolut nödvändigt (remissyttrande, s. 17).

Vi delar denna oro. Sverige har redan en mycket hög andel häktade jämfört med andra länder, och denna utvidgning kommer att förvärra problemet och leda till onödigt lidande för oskyldigt misstänkta. Vi vill också påminna om att många av de häktade är minderåriga, och med regeringens vilja om att fängsla barn så kommer fler barn att häktas, med allt vad det innebär som konsekvens för deras framtid.

En reform som riskerar att förstärka social utsatthet

De som i praktiken ofta påverkas mest av en expansiv straffpolitik är unga människor i socioekonomiskt eftersatta områden, personer med missbruksproblematik och individer som redan befinner sig långt ifrån samhällets skyddsnät.

Advokatsamfundet varnar för att de generella straffhöjningarna riskerar att drabba bredare grupper än de som propositionen säger sig rikta in sig på.

Vi delar den oron. Denna politik riskerar att förstärka sambandet mellan socio-ekonomisk utsatthet och kriminalisering utan att angripa de bakomliggande orsakerna. Straffen skärps för alla, men det är de som redan har minst resurser, minst skyddsnät och minst framtidstro som drabbas hårdast. När fokus ensidigt läggs på repression – att enbart agera mot symtomen – riskerar fler människor att fastna i kriminalitet och hamna i fängelse, i stället för att få verkliga möjligheter till en annan framtid. Detta är en politik som straffar fattigdom och utanförskap i stället för att avskaffa den.

Brottsofferperspektivet: en täckmantel för repression

Regeringen framhåller att propositionen ger brottsoffren ett ”ökat inflytande”. Men Advokatsamfundet avfärdar detta som en farlig illusion: ”Det kan uppfattas som en reträtt ifrån de principer som kommit att prägla vår moderna straffrätt byggd på upplysning och humanism, tillbaka till en rättvisesyn grundad på idéer om ’öga för öga, tand för tand’, som inte hör hemma i en modern och upplyst rättsstat.”

Vi delar även denna analys. Att göra straffen hårdare är inte samma sak som att ge brottsoffer upprättelse. Verklig upprättelse handlar om stöd, skydd, skadestånd och rätt till information, inte om att tillfredsställa en känsla av hämnd. Om regeringen verkligen ville stärka brottsoffren skulle man, som Advokatsamfundet påpekar, i stället se över ”rätten till målsägandebidrag i överrätt, samt vilket stöd och skydd samhället kan ge brottsoffer inför och efter en brottmålsprocess”. Dagligen möter vi brottsoffer som står utan stöd under rättsprocesser, och efter.

Sverige behöver verklig brottsförebyggande politik

Sverige behöver en kriminalpolitik som kombinerar rättssäkerhet med effektiv prevention.

Det innebär bl.a. satsningar på

- starkare skolor
- tidiga sociala insatser
- missbruksvård

- barn- och ungdomspsykiatri
- avhopparverksamhet
- fler socialarbetare
- stärkt vittnesskydd
- arbetsmöjligheter
- bostadspolitik som minskar segregation
- satsning på meningsfulla fritidsaktiviteter.

Att långsiktigt minska kriminaliteten kräver att samhället investerar i människors framtid, inte enbart i fler fängelseplatser.

Slutsats

Proposition 2025/26:218 är ett typexempel på en politik som prioriterar symboliska markeringar framför genomtänkta lösningar. Den bryter mot grundläggande rättsstatliga principer om proportionalitet och likhet inför lagen. Den bygger på obefintlig evidens om straffskärpnings effekter. Den skapar en ordning där brott mot en ”gängkriminell” riskerar att straffas dubbelt så hårt som grovt våld i nära relationer. Och den riskerar att förvandla redan utsatta ungdomar till avskrivna livstidsfångar.

Sverige behöver en politik som minskar brottsligheten på riktigt: genom sociala investeringar, genom att bryta fattigdomen, genom att erbjuda vägar ut ur kriminaliteten, genom att stärka skola, vård och omsorg för dem som är på väg att falla. Inte genom kapprustning i straffskalor som bara leder till fler låsta dörrar och färre öppna framtider.

Lorena Delgado Varas (-)

Malcolm Momodou Jallow (-)

Daniel Riazat (-)